

*Sokneprest Bjørn Godø
Zachariassen.*

*Foto: Sokneprestarkivet
i Øygarden Prestegjeld*

Dei bad i hatten

Frå sokneprest Bjørn Godø Zachariassen si presteneste

AV SVENN MARTINSEN

Kirken har, ikke minst i eldre tid, stått på en høy plass i folks bevissthet. Kirken var det naturlige samlingssted om ord og sakrament. I Guds hus var man det bellige nærmere enn i hverdagens strev. Fra kirkehuset tok man ikke bare med hjem åndelige verdier, som levet i sinnet, som la evighetens perspektiv over livet i dets kamp og strid. Ved flittige besøk i Guds hus skaptet også en ny innstilling og verdifølelse, og den fikk sitt synlige uttrykk i sed og skikk. Vi møter slike skikker både i forbindelse med kirkereis og gudstjeneste og i livet ellers. Litt etter litt vil nok de gamle kirkeskikker forsvinne. De kan likesom ikke forenes med vår «opplyste» tid. Min hensikt var å nevne disse skikker fra Herdla. Glemselens slør vil vel med tiden slette dem ut. Noen få slike skikker fra mine presteår i Herdla 1922–30 og deres mulige opprinnelse vil jeg nevne.

Det var ein av forgjengarane mine, Bjørn Godø Zachariassen, sokneprest i Herdla prestegjeld frå 1922 til 1930, som sa dette. Då han tok til i tenesta, var det ikkje lenge sidan den siste delen av det som i dag er Øygarden prestegjeld (Hjelme sokn, tidlegare Ytre Bø, 1916), som i si tid låg under Manger, vart lagd til Herdla prestegjeld. Inntil 1967 hadde Herdla-presten òg ansvar for kyrkjelydane i Blomvåg kyrkje og Hjelme kyrkje, noverande Øygarden prestegjeld.

I tillegg til dei mange kjeldene som eg har referert til, byggjer eg på ei munnleg kjelde, Alf Sæle, «gamleordføraren» i Øygarden (frå 1972 til 1975). Han var fødd i 1919 og døydd i 2010. Dei to siste leveåra hans hadde me mange gode samtalar om emna i artikkelen. Ein del av stoffet er òg nytta i andre samanhengar, som på Herdladagen i 2009.

Frå kallsboka

I kallsboka for Herdla prestegjeld skriv sokneprest Bjørn Godø Zachariassen dette:

Undertegnede (...) blev født i Bergen den 14de september 1897 av forældre hovedkasserer Nicolay August Zachariassen og hustru Olga Alvilde, f. Olsen.

Bjørn Godø Zachariassen (1897–1977)

Gift i 1922 med Emilie Hanna Leivestad (f. 1897)
 Ordinert til prest i 1922
 Sokneprest i Herdla 1922–1930
 Sokneprest i Tysnes 1930–1935
 Prost i Nordre Sunnhordland prosti 1935–1939
 Sokneprest i Os 1949–1964
 Prestevikarteneste i Fana 1964–1968

7 år gammel kom jeg ind på Anna Hansens private Gutteskole, hvor jeg gik i 5 år, dernæst på Latinskolen hvor jeg 1913 tok Middelskoleeksamen med karakter Meget tilfredsstillende. 1916 blev jeg student ved samme skole med karakteren Tilfredsstillende.

Alt som 12årgammelt barn hadde jeg lyst at bli prest, en lyst som vokste under min skolegang. Da jeg så var blevet student, var det en selvfølge at studiet måtte bli teologi. Min undervisning mottok jeg væsentlig ved Universitetet, men hørte 1 1/2 år forelesninger i kirkehistorie ved Menighetsfak. av nu avdøde prof. Edvard Sverdrup. Under hele min studietid var jeg nødt at ha lønnet ekstraarbeide; likeså i sommerferiene i Bergen, hvor jeg var ansat som Cicerone ved Hanseatisk Museum. Julen 1921 tok jeg theologisk embedseksamen ved Universitetet med karakteren Haud Illaudabilis (68 points), og våren 1922 Practicum med samme karakter.

Den 14. juli samme år utnævntes jeg til sogneprest i Herdla og blev 23. juli ordinert i Bergens Domkirke av biskop Hognestad. Den 10. august indgik jeg ekteskap med Emilie Hanna, f. Leivestad, f. i Bergen 1897. Jeg tiltrådte Herdla sokneprestembede den 16. august 1922, og var (pro forma) konstitueret en måned, da jeg først fyldte 25 år den 14. september; på 25-årsdagen hadde jeg den glede at være fast ansatt prest i en

menighet, alt i barndommen mine ønskers mål. Den 17. september innsattes jeg i embedet av provst Rasmussen, Manger.

16. juni 1923 fødtes vor datter Gerd i Bergen, og 6. mai 1928 fødtes vor datter Wenche i Herdla prestegård.

Zachariassen som prest

Zachariassen var ein ærleg og open, men òg from prest, flink liturg og god predikant. Sjølv hugsar eg godt då han var vikarprest i Fana på 1960-talet, og kan skriva under på dette inntrykket. Men han var nok heller frampå då han var gut: «Å, eg ble kalt for 'Øvregatens skrekk', for eg gjorde fantestrekker med de!» Eg har enno i øyro mine bergensmålet hans når han messa *Salutatio* («Heren veere meed deeg») og nytta Altarboka med 1920-liturgien, Gradualet (med melodi til kollektbønene («La oss ALLE beede»), som han òg messa) og tekstboka.

Preikene hans var inntrengjande, grundige og lærde, med ei lita forteljing eller hending i byrjinga eller på slutten. Frå plassen min i Fana-kyrkja vinteren 1965 hugsar eg til dømes godt ein gong han hadde Jesu atterkome som tema. Han gav seg ikkje inn på spekulasjonar om når Herren kjem att, men slo fast: «Den sak står klar, Han kommer igjen!»

Kyrkjelyden feira på den tida gudsteneste førstedagane i Herdla, andredagane i Hjelme eller Blomvåg. Den vanlege gudstenesteturnusen var elles Herdla, Blomvåg og Hjelme kvar tredje veke.

Kyrkjestaden på Herdla er kanskje ein av dei eldste vi har. Kyrkja var vigd til den heilage Nikolaus av Myra, han som verna sjømennene. I pave Eugenius II's vernebrev for Munkeliv-klosteret i Bergen 7. januar 1146 står det, omsett til norsk: «St. Nikolauskyrkja i Herdla med dei øyane som høyrer til, og alt anna som det same klosteret eig, skal i all tid bli under St. Peters og vårt vern.

På kyrkjesundagane i Herdla kom det fiskebåtar, kutterar, frå Turøyna, Misje, Vik, Torsvik, Rong, Blomvåg, Ona, Tjeldstø og Alvhøim med folk som skulle til gudsteneste. Dei fór over fjorden og la til i Herdlavågen, og folk gjekk så opp til kyrkja. Presten kom i ornat frå heimen, og kunne letta på hatten. Når ein såg han stå ved flaggstonga, kjende ein seg velkomen til kyrkja.

Til Blomvåg kom presten med presteskyssen, som la til ved Berget (i dag Blomvåg fjordhotell). Kyrkjeklokkene tok til å ringja når presten kom, og presten lyfte på hatten.

Zachariassen skriv: *En gammel skikk var det når kirkeklokken ringte sammen til gudstjenesten, at mannfolkene utenfor kirken tok hatten av. Klokken, hvis klang kaller de levende til omvendelse og de døde til hvile, bærer bud fra Guds evige verden. Derfor sømmer det seg å ta hatten av. Slik «å hilse på klokken» er et uttrykk for ærbødighet.*

«Nett som noko heilagt»: Noko spesielt med messa

Alf Sæle hugsar godt denne «typisk bergenske» presten, som det er sagt var den yngste soknepresten i landet på den tida. Det var ei påskjøning å få vera med til kyrkje, tykte Alf. Etter gudstenesta stod folk i grupper på kyrkjebakken og prata.

Foreldra til Alf Sæle var Ole Iversen Sæle (d. 1952) og kona Ingeborg (d. 1970). Ho vart gravlagd av sokneprest Kvarstein, den første presten i det prestegjeldet me kjenner i dag. Det var ein from heim. Lyset var eit viktig symbol, for Jesus var lyset for verda, og lysestaken (Guds evangelium) kunne koma til å bli flytt frå landet vårt. Alf minnest at kvar dag, frå første sundag i advent til og med trettande dag jul, brann eit lys i heimen. Det brann om dagen, men vart sløkt om natta. Det kunne ikkje lettast av bordplata, sa far hans.

HERDLA KYRKJA. 1863 TIL 1933.

Tekst: Prestar i Herdla Kyrkje. Kjelde: Marta-Lillian Ekerhovd.

– Noko spesielt kom imot ein i Herdla kyrkje, seier Alf Sæle. Det var «nett som noko heilag», ei behageleg og fin kjensle. Dette meiner han «sat i» etter både restaureringsarbeidet etter brannen i 1934 og oppbygginga etter den tyske okkupasjonen.

I seks-sjuårsalderen sat han musestill i benken i Herdla kyrkje og observerte dei vaksne. Mennene gjekk i vadmålsklede med dobbel vest med klokkekjede. Det knirka i finskorne. På den tida var det vanleg med hattar med stor brem. Det første mennene gjorde når dei kom inn i kyrkjebenken, var å halda hatten framfor andletet – dei «bad i hatten». Det same gjorde kvinnene, men dei bad i

den svarte silkeduken dei hadde oppå linhuva, eit vanleg hovudplagg for kvinnene frå Misje til Hellesøy. Jentehuvene var annleis enn kvinnehuvene. Sør i Fjell nytta dei ei huve med farga bendelband.

Zachariassen seier om dette: *En annen skikk, en ikke sjelden så, var at mennene – særlig eldre – enten før de satte seg, eller etterat de hadde funnet plass, «bad i hatten»: holdt hatten foran ansiktet under bønn. Opprinnelsen til å «be i hatten» er vanskelig å finne. Det er vel uttrykk for trangten å være alene med sin Gud, uforstyrret av andres blikk. Så godt det lar seg gjøre, en lønnkammerbønn.*

Eg er ikkje sikker på at Zachariassen har rett i at dette er forklaringa. Snarare viser den fromme veremåten at Herdla/Øygarden har djupe åndelege røter i den store kyrkjelege tradisjonen. Alf Sæle seier at dei tok skikken med seg til den nye Blomvåg kyrkje som vart vigsla i 1931, men her fall skikken bort, truleg fordi det kom nye hovudplagg, meiner han. Til dømes nytta mennene etter kvart skyggehuve, «fiskaruniform».

Om å gjera krossteiknet seier Zachariassen: *Så sent som i 1930 var der i annekset Hjelme en og annen av de gamle, som korset seg, når presten etter den aronittiske velsignelse tegnet det hellige kors. Korstegnet bruktes også hjemme, som vern mot onde makter. Kvelden før Lucienatten, satte man tjære- eller krittkors på hus og låvedør. En gammel mann fra Hernar i Hjelme fortalte ifra sine barneår, at den natt la man ved forenden i vuggen en tollekniv eller saks av stål til vern mot vondt. Sogneprest Skagen fortalte at i hans Herdla-tid (1908–16) var der gamle i kirken, som nei et 3 ganger, 1 gang for hvert av velsignelsens tre ledd.*

Ein kyrkjesøndag på Herdla var familien til Alf Sæle bedne på middag i prestegarden. Alf leika med prestedøtrene. På den tida hadde prestefamilien to born, Gerd og Liv. Eldstedottera Gerd tok Alf rundt halsen og kyste han. Presten vende seg då til kona si og sa: «Såg du det der, Emilie. Det e den første hon har kysset.»

Kyrkjelege handlingar

Alf Sæle fortel at gravferdene vart haldne frå heimen, og presten var ikkje alltid med. Det hende at vêret var slik at ein ikkje kunne kryssa fjorden. Men presten hadde jordfestinga den neste kyrkjesøndagen. Vigslene var om laurdagen eller når det høvde i veka.

Om kyrkjeskikkar ved vigsel og gravferd fortel Zachariassen: *Noen bryllupsskikk som bygger på*

Gamle Hjelme Kyrkje i 1970-åra.

Foto: Øygarden Prestegjeld

gammel, nedarvet kirkelig tradisjon, kjenner jeg ikke i Herdla. Men nevnes skal, at brudgommen har hengende i en sølvkjede rundt halsen og ned på brystet en gammel sølvdaler, tildels utstaffert med bladornamentikk. Mynten kalles den dag i dag: «agnesten». Dette navn går formentlig tilbake til den katolske tid da mynten eller medaljongen hadde en avbildning av Agnus Dei-Guds Lam.

Gamle menn fortalte meg, at de kunde huske fra sin barndom, at forsangerne, som gikk foran kisten, i lommen hadde småstein. Da de kom til kirkegårdsporten, kastet de småstein foran seg gjennom porten, for å holde «skrymt» borte.

På vei til kirken, synger forsangerne for hver gård man passerer. En underlig skikk hadde man – idet skøyten legger fra land på kirkereis – å syngte: «Min sjel og ånd oppmuntre deg», fra siste vers, så nest siste o.s.v. og slutte med det første. Ikke sjelden hendte det, når liket ble båret ut, av sørgehuset, at forsangerne istemte verset: «Gakk ud av ditt paulun».

Man har til den siste tid hatt skikken å bære kisten en gang rundt kirken. I sørgehuset eller på vei til kirken, samles hos mennene i følget inn penger til gravverens arbeide. Det overskytende gis til misjonen.

– Det var «litt ukristeleg» utan denne runden, seier Alf Sæle. Som eit apropos nemner eg at frå mi første presteteneste i Hustad sokn i Bud prestegjeld (1979–1990) hugsar eg at då bára etter tenesta i kyrkja skulle jordfestast, song klokka, kyrkjetenaren og presten, som gjekk fremst i prosesjonen, salmeverset som byrjar slik: «*Før så mig arme synder hjem*» (Landstads Reviderte Salmebok nr. 448, vers 4).

På Zachariassen si tid kom presten til barnomsheimen til Alf etter at han hadde lese med konfirmantane i det gamle skulehuset på Blom. Her åt han middag og kvilte litt før presteskysen kom for å ta han over fjorden att. Etter ei slik økt med konfirmantane okka presten seg og sa rett ut ved middagsbordet kva han meinte om dei:

«Å, Ingeborg, i dag kunne ikkje Knut leksen sin.» Lekselesinga gjekk i vasken fordi konfirmantane var med i småkasting etter sild og makrell i sommar-natta, slik at dei fekk pengar til konfirmantkleda. To sett finklede måtte til, eitt til sjølve konfirmasjonen og eitt til skriftesundag, som overhøringa vart kalla.

Alf minnest at folk i bygdene varsla far og mor hans om når presten kom, slik at han kunne koma med sakramentet til dei. Det var «mest ikkje onsdag» utan at presten vitja gamle og sjuke i Sæle, Blom og Dale («bortom vågen»). «De må orsake meg, men eg måtte med sognebud, sakramentet og skriftemålet. Det synest eg eg måtte ta først,» skal presten ha sagt.

I soknebod

Sokneprest Zachariassen fortel: *I et anneks [i Hjelme] pleiet jeg i sommerhalvåret å være 3 dager hver tredje uke med konfirmantlesing fredag og lørdag fm. og Gudstjeneste søndagen. Fredag em. bruktes til å besøke syke og gamle, og likeså lørdags em., hvis der da ikke var brudevigsel.*

En fredag [i 1926] bad jeg konfirmentene fra en gard sør i soknet [Stura] om å gå innom til et par gamle ektefolk med beskjed at presten ville komme til dem lørdag em. kl. 4 og ha nattverd med, om de ønsket å ta imot den. Til fastsatt tid kom jeg til heimen deres; et gammelt hus med torvtak, godt vedlikeholdt, og rent og fint inne i stuen. Gamle Jakob, over 90 år, hadde rød topplue, korte bukser, hvite strømper med dusk ved kneet, hvit skjorte, rød vest med sølvknapper. Marta, 86 år, var kledd i bunad og med sort silkeforklæ. Bordet var dekket med hvit duk. De gamle ønsket skriftemål. Under skrifтетalen og skriftebønnen randt tårene. De gråt over sine synder og sannet dem for Gud.

Like før nattverden sier Jakob: «Idag har me ikkje ete noko, sidan me skal taka imot nattverden.» De hadde intet nydt siden dagen før. De syntes fasten var en av forberedelsene til en rett nattverdang. Der ligger ikke lite av høy vurdering av nattverden i en slik forutgående faste. Det er ikke bare en gammel katolsk skikk Kfr. Luthers ord [i katekisma]: «Faste og annen legemlig beredelse er vel en vakker utvortes skikk.»

Under tårer tok de to gamle mot nattverden, etterpå foldet de hendene og takket Frelseren.

Efterat vi hadde talt med hverandre en stund, dekket Marta bordet. Presten skulle trakteres. Da vi alle tre satt ved kaffebordet, nevnte jeg at det var et deilig smør Marta hadde kjernet. Da sa Jakob: «Me brukar sore grøvt salt i smøret; me legg saltet på bordet og gnir over det med ei flaske. Det er justsom smøret vert drygare når me har grøvt salt i det.» Dette likte ikke Marta. Hun sa til mannen sin: «Tei no i still, gamle.»

Da jeg bad farvell, fulgte de mig ut i svalen og takket fordi presten var så «gemeinsleg å sjå inn til dei» og hadde gitt dem Herrens nattverd.

Det hendte noen ganger etter sognebud hos gamle – såvel menn som kvinner – at da presten tok dem i hånden og ønsket tillykke og salighet, kysset de prestens hånd. Det var i følelse av ærbødighet og takknemlighet overfor selve sakramentet, at den hånd, som har rakt dem det hellige, æres med et kyss. Kfr. fra Skriften det hellige kyss. Kfr. til å kysse på hånden salmeordene: «Jeg kysser på din hånd, om nåde beder» (R.L. 401, 3).

Alf Sæle seier at dette var typisk for den vørnaden dei gamle viste postillboka (preikesamlinga) og salmeboka. Bøkene var inntulla i heile tre lag kvit lerretsduk, og slik bar dei dei heilage bøkene med seg til kyrkja og inn i kyrkjebenkene før dei «løyste tå». Kleda som soknepresten skildrar ovanfor, var festklede som ein gjekk med til dømes i gravferder, brudevigsler og på reiser. Folk gjekk ikkje slik kledde i kvardagen. Truleg hadde dei òg tende lys på bordet. I kyrkja vart det alltid nytta stor salmebok, og folk følgde med i tekstbokdelen når presten las.

Dankert Skagen, som var sokneprest i Herdla 1908–1916, fortel òg om gamle som tok vare på dei heilage bøkene i eit skrin under senga. Noko slikt hadde han aldri sett før, sa han. Kanskje er dette òg uttrykk for at Herdla/Øygarden har djupe åndelege røter i den store kyrkjelege tradisjonen.

Samarbeid mellom kyrkja og Indremisjonen

Bjørn Godø Zachariassen skriv: *Der var i min prestatid i Herdla et godt samarbeid mellom Indremisjon og kirke, og det gode samarbeid har vart ved i alle*

år siden. Som et uttrykk herfor nevnes, at Fellesforeningen gjerne ville ha prestene med på årsmøtene. Jeg fikk en fin sommersøndag være med på et årsmøte i Hjelme kirke, hvor en intimer, en avsluttet, og hvor jeg forrettet og preket. Der var offer til Fellesforeningen.

Alf Sæle fortel at bestemor hans, Anna Monsina Knutsdotter Blom, ikkje åt før ho gjekk til altars, og gjerne heller ikkje middag når ho kom heim. Han sat ein dag og prata med henne om det dei hadde høyrte og sett på ei kyrkjereis til Herdla. Anna hadde ikkje gått til altars denne sundagen, og Alf ville vita kvifor. «Eg følte meg ikkje verdig,» svara Anna. «Det står jo at ein skal prøva seg sjølv, slik at ein ikkje et og drikk seg sjølv til doms!»

Kyrkjegang for mødrer

Zachariassen skriv at så seint som i 1930-åra var den gamle skikken med kyrkjegang for mødrer i bruk:

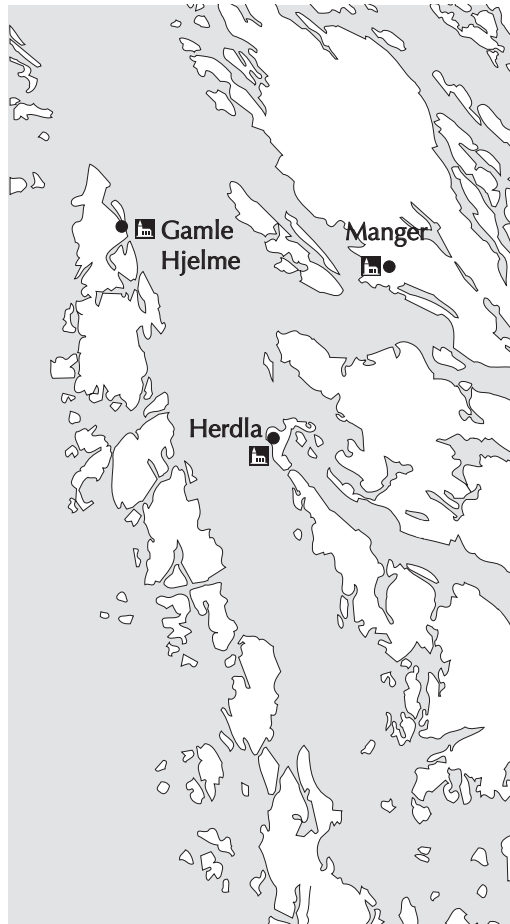
I dåpssakristiet kunde man høre eldre mødre tilskynde unge mødre, som skulde ha sitt første barn til dåpen «å leses inn». Etter en kort tale og ovennevnte lille ritual,

I altarboka frå 1920, side 140–141, står det om seremonien med kyrkjegang for mødrer:

Ægtebustru som ønsker at blivde indledet, møter med sitt følge i kirkens våbenhus eller sakristi før gudstjenesten. Der kommer presten til henne enten før gudstjenesten begynder, eller under en av salmerne før prækenen. I en kort tale minder han henne først om at takke Gud, som nådig har hjulpet henne i hendes trengsel og givet henne glæde over at et menneske er født til verden, og end mere over at Gud har beredt for hendes barn gjenfødelsens bad, forat det skal se hans rike. Dernæst formaner han hende til at vise sin taknemmelighet i gerning ved at opdrage sit barn i Herrens sande frygt, og i alle stykker foregå det med et godt og kristelig eksempel.

Efter talen siger han: Gå ind i Guds menighet med fred, og tak Herren din Gud, som har gjort vel imot dig. Han styrke dig fremdeles til sjæl og legeme, og lade din indgang og din utgang nu og altid være velsignet for hans åsyn. Amen.

Er barnet dødt, måske uten dåp, bør presten lægge sin tale derefter og minde den sørgende mor om Jobs taksigelse: Herren gav, Herren tok, Herrens navn være lovet. Eller om Kristi ord: «Det er ikke eders Faders vilje som er i himmelen, at en eneste av disse små skal fortapes.»

trykket presten mødrenes hånd, hvoretter de gikk inn i kirken, mens menigheten sang: «Til ditt hus med takkesang». (R.L. 719.)

Opprinnelsen til «mødres kirkegang» går muligens så langt tilbake i tiden som til Moseloven. Ved fødselen ble kvinnen «levitisk uren» og trengte renselse. «Når en kvinne får barn og føder en gutt, skal hun være uren i syv dager. Men føder hun en pike, skal hun i to uker være uren på samme måte. Og når hennes renselsesdager etter en sønn eller en datter er tilende, skal hun bringe et årsgammelt lam til brændoffer og en dueunge eller en turteldue til syndoffer hen til inngangen til sammenkomstens telt, til presten. Og han skal ofre det for Herrens åsyn og gjøre forlikelse for henne, så blir hun ren. Dette er loven for den som føder, hvadenten hun føder en gutt eller en pike.» 3. Mos.12.

I den nye pakt, hvor syndoffere er avskaffet, hvor hjertets hengivelse er det eneste offer Gud ser til utenom Kristi offer, der skal hun som er blitt mor selv møte frem, ikke til sammenkomstens telt, men til Guds hus. Hun skal bringe sitt barn til dåp, og ved sin kirkegang takke Gud for gaven han har gitt henne i barnet, gaven som også gir henne oppgaven å fostre det opp i Herrens tukt og formaning.

At Maria brakte sitt lille barn opp til tempelet for å stille ham frem for Herren, har formentlig også veiet, da kirken innførte «mødres kirkegang». Hos oss kalles den i middelalderen «kvenna innganga».

Det var dengang i bruk, at ektebustruene noen uker etter fødselen dro til kirke, hvor presten leiet dem inn fra våpenhuset. I kirken tok de «tjeneste» d.v.s. gikk til alters. Men friller og horkvinner måtte ikke innledes i kirken, «fordi dette (at hun er frille) er til hinder for åndelig hjelp». (Erkebiskop Erlings statutt, Norges gamle love, bind III; side 32 fig.)

I den katolske tid pleiet ektebustruene å innledes med et tent lys i sin hånd, som tegn på at de skulde ha sitt lys brennende. Enkelte steder var det skikk, at hvis barnets mor døde, før hun hadde holdt sin kirkegang, tok en nabokone og iførte seg avdødes klær og holdt kirkegang i hennes sted. Skikken spillet dengang langt større rolle enn nu. Skikken måtte ikke brytes. Den vakre gamle skikk med mødres kirkegang er dessverre nu vistnok ikke lenger i bruk.

Systervo på Rong, det store, kvite huset heilt t.v.i.biletet. Fotoeigar: Jørn Austbø

Alf Sæle veit at denne kyrkjeskikken vart nytta for dei to eldste borna i familien hans (1911 og 1915).

Erborgaminne – helgendyrking på Rong?

7. januar er St. Knuts dag, til minne om den danske hertugen Knud Lavard, som vart drepen denne dagen i 1131. «Sankte Knut jagar jula ut,» heitte det på folkemunne. Dagen vart òg kalla avfaredagen. No var julefeiringa slutt, og gjestene skulle reisa. Eit anna namn var Eldbjørdagen. I norrøn tid vart dagen kalla eldsdagrjóla, og på Island heiter han enno eldbjargarmessa. Eldbjørg tyder eigentleg «eldberging», men har stundom vorte oppfatta som namn på ein helgen, St. Eldbjørg. Då drakk ein «eldbjørgminne». Somme forskarar har meint at ein kunne sjå restane av eit tidlegare drikkoffer til grueelden, som hadde brunne heile

jula, og som ein no ville berga for det komande året.

Zachariassen har ein teori om ein tidlegare seremoni på Rong: *Eldbjørgdagen er et norsk navn på trettende dag jul. Dagen er oppfattet som «inneholdende navnet på en helgeninde Eldbjørg, som like til slutningen av det 18. århundre dyrkedes at helle øl i ilden eller ved et minnebeger, Eldbjørgminne». Det islandske navn Eldbjargarmessa synes også å tyde på en kirkelig sanksjon av Eldbjørg som helgen.*

En reminisens av Eldbjørgminnet må Erborgminnet, som 7. januar feiredes på gården Rong i Herdla, være. Dagen er den samme, og der er intet i veien for, sproglig sett, at Eldbjørg med tiden er, blitt til Erborg. Av folk som selv har været med å drikke Erborgminne, er følgende fortalt meg: Gardsfolket samles i en stor stue, Systøvo. Der legges et knippe

halm på gulvet, som den skal knele på, der utkåres til å drikke minneskålen. Begeret er en litt større treskje, som skaftet er skåret av, slik at bare skjeblandet er igjen. I gamle dager fylldes skjeen med brennevin, nu brukes melk. Seremonimesteren kneler ned på halmen. Man spør ham: hva drikker du?» Svar: «Erborgminne». «Kem drikk du for? Far hans, mor hans, syster hans eller bror hans?» Seremonimesteren nevner navnet på den han skal drikke for. Han får skjeblandet, fylt med melk, i munnen. Deretter kaster han hodet tilbake med kraft, idet han samtidig slipper festet av skjeblandet mellom tennene. Skjeblandet farer da over hans hode og faller på gulvet. Nu er det viktig i hvilken stilling skjeblandet blir liggende. Ligger det med åpningen oppad, skal vedkommende han drakk for, leve i det nye år man er begynt. Ligger bladet derimot med åpningen nedad, vil vedkommende ikke leve året ut. Man er i det tilfelle så «barmhjertig» å gjenta handlingen inntil 3 ganger. Men inntar skjeblandet tredje gang en nedadvendt stilling, da er nok vedkommende ikke liv laga.

En seremonimester fortalte, at han et år drakk for alle på gården, store og små, i alt 202 personer. «Men eg var stiv i nakken tri viker etterpå,» sa han.

Erborgminnet på Rong har utvilsomt en kirkelig opprinnelse. Dag og navn tyder på det. Men det er gått her som annetsteds: Den opprinnelige mening er gått tapt. Kun navnet er tilbake.

Alf hugsar at noko liknande hende heime hjå han då han var gut: Ein spådde: «*Ho Kari skal verta gift i år.*» «*Han Per vert ikkje gift.*»

Eg nemner òg at 6. januar er dagen for Epifanía, som kan omsetjast med «openberring» eller «lysande». Dette er den eldste kyrkjelege festdagen for feiringa av Jesu fødsel. Det tradisjonelle evangeliet for dagen er Matt 2,1–12, om den store stjerna som leidde dei vise frå Austerland til Jesusbarnet. I Den norske kyrkja blir dette temaet teke fram både på sjølve dagen, heilagetre kongarsdag, oftast i misjonssamanheng somme stader i landet og i kyrkjene på første kyrkjeårssundagen etter nyår: Kristi openberringsdag. Denne dagen markerer hjå oss avslutninga på juletida og byrjinga på openberringstida.

Sokneprest Bjørn Godø Zachariassen

Frå Herdla til Tysnes

I kallsboka for Herdla skriv Zachariassen: *Efter 7 1/2 års virksomhet i Herdla blev jeg 21. februar 1930 utnevnt til sogneprest i Tysnes i Nordre Sunnhordlands prosti. Det er med mange gode og kjære minder fra dette første prestekall, såvel fra Herdla som fra Hjelve menigheter, vi reiser herfra. Må kirken altid stå på et høit sted i folkets bevidsthet! Guds velsignelse over menighetene!*

*Herdla Prestegård 19. mai 1930.
B.G. Zachariassen.*

I sjelesorg

Zachariassen fortel vidare: *I et annet prestegjeld hadde jeg en tid tjeneste på et sykehus for sinnslidende. Overlegen bad mig en dag besøke en yngre kvinne som var sinnsyk og som lå for en langt fremskreden tuberkulose. Tankene hennes var uklare, med klare glimt imellom. Første gang spurte jeg om hennes navn. «Jeg heter Rosepiken», sa hun; «jeg husker da jeg vokste på*

rosebakken sammen med andre rosenstrær. Rundt mig var skjønne gule soleier, som jeg var så glad i.» Det magre ansiktet lyste av glede over det hun så for sitt indre blick. Ganske enkelt talte jeg til hende om hva Jesus har gjort til frelse for hvert menneske, det være aldri så ringe. En skal få ta imot det gratis, i tro og tillit til Ham. Hun sa intet, lå bare stille hen og lyttet.

Tilsynelatende var hun i sin tunge sykdom liksom utenfor den evige verden. Men en side av Guds storhet hadde hun åpent øye for: blomstenes skjønnhet i farge og form; den verden levte hun i.

Siste gang jeg besøkte henne, var det en ynke å se hvor tynn hun var blitt. «Nu skal Rosepiken snart reise», sa hun. Da jeg spurte henne hvorhen, svarte hun: «Til himmelen. Tror du jeg får møte mor igjen? Mor var så glad i Jesus; jeg vil så gjerne møte henne igjen.» Jeg vilde gjerne få si henne noen oppmunrende ord. Men, hvorledes trengte inn i hennes underlige idéverden? Da tenkte jeg: forsøk å tale til henne i hennes eget blomstersprog. Hvorvidt det var Gud som gav mig denne innskytelse, får stå hen. Jeg sa til henne: «Rosepiken. Når du nu snart skal reise, legg din hånd i Guds. Så løfter han dig opp til Jesus, hvor mor er. Du skal få se Jesus. Han står midt inne i et bed med hvite og røde duftende roser, og foran hans føtter er et teppe av gule soleier, som du er så glad i. Han rekker hendene ut til dig og sier: Kom til mig, Rosepiken; hos mig skal du få det godt for evig.» – Et strålende smil la sig som et gjenskin over ansiktet. Hun lå stille og smilte, da jeg gikk.

To dager senere reiste Rosepiken deropp, hvor takene er borte, og hvor en får se Gud og Frelseren ansikt til ansikt. Der har den skjønnhetslengtede Rosepiken fått sin lengsel tilfredsstilet. For evighetsblomstene der oppe visner aldri.

Presten med den varme, menneskelege smilen

Bjørn Godø Zachariassen fekk gjera all si presteneste i Bjørgvin bispedøme: først mellom oss her i Herdla/Øygarden, så i Tysnes, Bergen, Os og Fana. Med si lune, venlege framferd vann han seg mange vener mellom unge og gamle alle stader der han hadde si gjerning. Mange som har vorte konfirmerte av han, minnest med takk og glede den

lærdomen han gav under konfirmasjonsførebu-
inga, og den varme, menneskelege smilen han
kunne møte dei med mange tiår seinare.

Ved sida av arbeidet i kyrkjelyden hadde Zacha-
riassen sterke kyrkehistoriske interesser, og skreiv
mange artiklar og utgreingar, ikkje minst om kyr-
kjer og prestar i eldre tider. Mange er prenta i
årboka for Kyrkjelogelaget i Bjørgvin bispedøme.

Zachariassen kjende alltid særskild omsut og
særleg ansvar for dei gamle og sjuke. Han var flink
til å lydast innoft til folk som sat eller låg einsame
kringom i kyrkjelydane der han hadde sitt kall.
Han var ein ekte bergensar, direkte, ekte og beint
fram. Samstundes viser dette minnet frå preste-
tenesta ein vår og mild mann, som sjølv hadde
gripe det innte i evangeliet.

Sokneprest Bjørn Godø Zachariassen fekk
heimlov i 1977, nær 80 år gammal. Eit av minne-
orda frå dette året lyder slik:

*Sokneprest Bjørn Godø Zachariassen døydde den 29.
juli i år – og vart gravlagd frå Fana kyrkja i Fana
kyrkjegard den 5. august. Sokneprest Zachariassen var
ein venesæl mann. Han var mild og mjuk av hjarta –
og hadde so lett for å umgåast menneske. Han knytte
menneske til seg – og det vart ein livslang venskap.
Ein kjende ikkje på alderskilnad når ein var i lag
med han. Ikkje minst yngre prestar var han sers skyn-
sam imot. Det var sjelesyrgjaren ein alltid møtte i
denne venesæle mannen.*

Sermerkt for han var vel òg den ljose, glade
humoren hans. Han var ein meister i å fortelja
gode historiar. Mannen sjølv glitra når han for-
talde – og det han sa, glitra med. Med sin humor
skapte han ikring seg ein logn atmosfære – som
mange sette stor pris på. Det gjorde det lett å
koma til han. Hans sjelesorg kunde ikkje berre
stilla gråten, men òg løysa låtten mange tider. ●

*Kanskje hugsar eldre lesarar meir om Zachariassen og
andre av prestane i Herdla/Øygarden, eller kan fortelja
meir om gammal kyrkjefromheit i vest? Då vil eg
gjerne høyra frå dykk: svennam@hotmail.com*

*Svenn Martinsen (f. 1951) er
sokneprest i Øygarden.*

Kjelder

- Dahle, Einar og Jiri Havran: Kirker i Norge. Modernismen, 1900-tallet (bd. 6). Arfo 2008. S. 64–67
- Jensen, Gunnar S.: «Kort historikk Herdla kyrkje».
- Herdla sokneråd i samarbeid med Herdla Museum 1995
- Jubileumsskrift Hjelme gamle kyrkje 125 år. 1875–2000.
- Øygarden prestegjeld, ved Egil Sæle og Kyrkjelogemnda
- Heiberg-Jacobsen, Thomas Celiu: Herdla kyrkje 1863–1963. Festnemnda 1963
- Heiberg-Jacobsen, Thomas Celiu: Herdla kyrkje 1863–1963. Årbok for Bjørgvin bispedøme 1964
- Henriksen, Henning: «Minneord om sokneprest Bjørn Godø Zachariassen». Kyrkjelogelaget i Bjørgvin 1977
- Hoff, Anne Marta, Hans-Emil Lidén og Ola Storsletten: Norges kirker. Gyldendal 1997. S. 154–176.
- Martinsen, Svenn: Preike på Herdladagen 2009: <http://www.kyrkja.net/230809.htm>
- Martinsen, Svenn: «Dei bad i hatten. Kyrkjefromhet i Øygarden i Bjørn Zachariassen si prestedid». ØyNytt 1/2010: <http://www.kyrkja.net/oynd110.pdf>
- Rasmussen, Alf Henry (red.): Våre kirker. Norsk kirkeleksikon. Vanebo forlag AS 1993. S. 381
- Virkesdal, Erling: «Herdla Kyrkje», i: Jul på Askøy 2004. http://www.mamut.net/askoyjul/jul_2004.pdf
- Zachariassen, Bjørn Godø: «Herdla kirkes historie». Bergen 1934
- Zachariassen, Bjørn Godø: «Litt om kirkeskikker i Herdla». Kyrkjelogelaget i Bjørgvin 1947
- Zachariassen, Bjørn Godø: «Et par minner fra en svunden prestedid», i: BJØRGVIN, Kyrkjelogelaget i Bjørgvin 1971

*Ein viktig infor-
mant er borte. Alf
Sæle vart fødd
9. mars 1919 og
døydde 7. oktober
2010. Han vart
intervjua mange
gongar og hadde ei
særskild god for-
teljarevne. Foto:
Ivar Schjetne*